

Asia: OM 31/41/2015

Lapsenhuoltolain uudistaminen

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Lakimiesliitto pitää lapsenhuoltolainsäädännön uudistamista hyvin kannatettavana. Laki on ollut voimassa jo kolmekymmentä vuotta, jossa ajassa yhteiskunta ja perhekäsitys ovat muuttuneet. Myös tieto ja ymmärrys lapsen edusta avioerotilanteessa ja perheen arjessa on lisääntynyt. Työryhmän ehdotuksessa otetaan kiitettävästi huomioon yhteiskunnan muutokset, ja sitä voidaan pitää paikoin jopa edistyksellisenä.

Lakimiesliitto pitää ehdotuksen pääkohtia kannatettavia ja tehtyjä valintoja hyvin perusteltuina. Seuraavassa lausutaan vain niistä kohdista, joihin Lakimiesliitto toivoo vielä kiinnitettävän erityistä huomiota.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

2 § - Tapaamisoikeuden sisältö.

Pykälän sanamuodon mukaan tapaamisoikeus tarkoittaa joko vanhemman luonaoloa, tapaamista tai yhteydenpitoa muulla tavoin. Perusteluissa selitetään aivan oikein, että muusta yhteydenpidosta voidaan sopia tai päättää varsinaisten tapaamisten ohella. Lakimiesliitto esittää harkittavaksi, tulisiko lakipykälään laittaa ”tai” sanan sijaan ”ja” sana, jotta korostettaisiin, että kysymys ei ole vaihtoehdoista vaan mielellään yhtäaikaan toteutettavista tavoista, joilla lapsen ja etävanhemman välistä suhdetta ylläpidetään myös tapaamisten välissä tapahtuvan yhteydenpidon avulla. Yhteydenpidon tärkeys ei käytännössä aina ole ollut lähivanhemmalle selvää. Yhteydenpitoa on perusteetta yritetty rajoittaa sillä perusteella, että lapsen aika olisi jotenkin ”jaettu” vanhempien välille, eikä toinen vanhempi saa ”häiritä” lasta toisen ajalla. Ehdotettu sanamuoto ei poissulje sitä, että mahdolliset lapsen kuormitusriskit otetaan huomioon, kun ne tulevat esille lastenvalvojan luona, sovittelussa tai oikeudenkäynnissä.

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

9 § - Tuomioistuimen päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

9 §:n 1 momentin 3 kohta; Oikeuskäytännössä vakiintuneesti määrättävä tiedonsaantioikeus sille vanhemmalle, joka ei ole lapsen huoltaja, on hyvä ottaa lakiin. Tässä yhteydessä tulisi varmistaa, ettei henkilötietolaki tai voimaan tuleva tietosuoja-asetus aseta käytännössä rajoituksia huollosta erotetun vanhemman tiedonsaantioikeuden käyttämiselle.

9 §:n 2 momentin 3 kohta antaa ymmärtää, että tuomioistuimen päätösvaihtoehtoihin riittävässä lapsihuoltoasiassa kuuluu automaattisesti myös vuoroasuminen. Toisin sanoen, vaikka toinen osapuoli vastustaisi vuoroasumista, tuomioistuin voisi sen aina määrätä. Sanottu on nykytietämyksen ja oikeuskäytännön valossa ongelmallista. Mikäli vanhempien kommunikaatio ei ristiriitojen vuoksi lainkaan toimi (mistä asian saattamien tuomioistuimen ratkaistavaksi indikoi), vuoroasuminen on riski lapsen hyvinvoinnille. Tilanne aiheuttaa lapselle helposti ahdistusta paitsi lojaalisuusristiriidan vuoksi myös siksi, että kommunikaation toimimattomuus saattaa johtaa tilanteeseen, jossa kumpikaan vanhempi ei näe lapsen elämän kokokuvaa. Tällöin vastuu lapsen hyvinvoinnista voi jäädä lapselle itselleen. Toki saattaa (ja onkin) tilanteita, jossa vanhempi vastustaa kategorisesti vuoroasumista omien etujensa ja tunteidensa vuoksi, eikä lapsen edun vuoksi. Tämän vuoksi tuomioistuimen mahdollisuus määrätä vuoroasuminen vastustuksesta huolimatta on joissain tilanteissa perusteltua. Laissa tulisi kuitenkin ottaa selkeästi kantaa siihen, että tuomioistuin voi vain erityisestä syystä päättää vuoroasumisesta silloin kun vanhemmat eivät ole asiasta yksimielisiä. Näin esimerkiksi Norjan lainsäädännössä (mietintö s. 23).

9 a § - Lapsen vuoroasuminen ja virallinen kotipaikka

Lakiehdotuksen mukaan vuoroasumisesta päätettäessä tai sovittaessa, samalla on vahvistettava mikä on lapsen virallinen asuinpaikka. Virallinen asuinpaikka vaikuttaa suuresti lapsen arkeen, koska oikeus palveluihin (esim. päivähoitopaikka) ja etuuksiin ovat siihen sidoksissa. Lakimiesliitto toivoo, että lainsäädäntötyö sanotusta syystä ulotetaan myös niitä koskeviin erityislakeihin niin pian kuin mahdollista.

12 § - Huollon ja tapaamisoikeuden muuttamiskynnys.

Mietinnössä ehdotetaan muuttamiskynnyksen korottamista, mikä on erittäin kannatettavaa tuomioistuimen päättämien asioiden osalta. Jatkuva asioiden uudelleen vireillepano estää perheen ja sitä kautta lapsen elämän rauhoittumista eron jälkeen ja pitää yllä lapselle ahdistavaa konfliktitilaa vanhempien välillä. Lapsenvalvojan luona, tuomioistuinsovittelussa tai oikeudenkäynneissä vahvistettujen vanhempien vapaaehtoisten sopimusten osalta muuttamiskynnyksen nostaminen korkeaksi on kuitenkin ongelmallista. Riskinä on, että korkea muuttamiskynnys vähentäisi sovintojen

määrää siitä syystä, ettei niihin enää uskalleta sitoutua. Kriisiytyneessä tilanteessa on hyvin tärkeää, että vanhemmat pystyvät niin pian kuin mahdollista sopimaan jonkinlaisesta järjestelystä, jolla puretaan konflikteja ja saadaan uudenlainen arki sujumaan eron jälkeen. Yleensä tilanne helpottuu ajan myötä, ja sovitun järjestelyn noudattaminen auttaa ymmärtämään uutta tilannetta ja sopeutumaan siihen. Tämän vuoksi sovittelussa ja sovinnon edistämässä (myös lastenvalvojan luona) olisi hyvä, jos vanhemmat uskaltavat sitoutua epätäydelliseltäkin tuntuvaan järjestelyyn. Mikäli vanhemmilla olisi tieto siitä, että sopimusta olisi myöhemmin vaikea muuttaa, sopimuksen tekemisen kynnyks voi nousta liian korkeaksi.

Sanotun perusteella Lakimiesliitto ehdottaa, että muuttamiskynnyksiä korotetaan tuomioistuimen päättämien huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskeissa asioissa, mutta ei sopimuksella vahvistettujen osalta.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

15 a § - Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa.

Lakimiesliitto pitää hyvänä että tuomioistuimen (käytännössä tuomarin) edellytyksiä kuulla lasta lisätään. Lapsella on oikeus tulla sen henkilön kuulemaksi, joka päättää hänen asioistaan. Asiantuntijakokemukset ovat myös osoittaneet, että lapsen kanssa keskusteleminen on lapsen edun mukaisen ja viisaan ratkaisun löytämiselle hyvin hyödyllistä. Lakipykälässä tulisi kuitenkin tuoda selkeämmin esille, että pääsääntöisesti lapsen kanssa tulee keskustella muualla kuin pääkäsittelyssä. Pääkäsittelytilanne on siihen ensi kertaa osallistuville aikuisillekin pelottava ja hämmentävä, eikä lapsen altistaminen sellaiselle kokemukselle tuo mitään lisäarvoa asiassa. Päinvastoin riskinä on, ettei lapsi kykene keskustelemaan avoimesti ja vapaasti ajatuksistaan ja tunteistaan pääkäsittelyympäristössä. Tuomarin tulisi tavata lasta istuntosalia kodikkaimmissa ja pienemmissä tiloissa, esimerkiksi työhuoneessaan tai kokonaan tuomioistuimen ulkopuolella, esim. perheneuvolassa, mikäli lapsella on siellä asiakassuhde. Lapsen kuuleminen tulisi myös ajoittaa siten, että se tapahtuu valmistelun aikana, ennen varsinaista pääkäsittelyä. Lapsi ei ole asiassa todistaja, eikä mitään syytä hänen kuulemiselleen vasta pääkäsittelyvaiheessa ole. Kun vanhemmat saavat tiedoksi lapsen tuomarille kertomat ajatukset ja käsitykset, on mahdollista, ettei riita koskaan mene pääkäsittelyyn asti, tai ainakin vanhempien vaatimukset muuttuvat enemmän lapsen edun huomioon ottavaksi.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

-

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

-

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

-

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

Elatusapulain 14 a § - Väliaikais määräys elatusapuasiassa

Vaikka voimassaoleva laki ei sitä tunne, tuomioistuimet ovat antaneet väliaikais määräyksiä elatusavusta. Kun väliaikais määräys annetaan sen johdosta, että vanhemmat ovat oikeassa vastavuoroisessa oikeudenkäynnissä joko pelkän elatusavun tai lasta koskevien muiden asioiden johdosta, ehdotetun pykälän sisältö on kokonaisuudessaan perusteltu.

Lakimiesliitto kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että elatusavun vahvistamista koskevaa kannetta joudutaan käytännössä hyvinkin usein käyttämään myös siksi, että lapsi tarvitsee Kansaneläkelaitoksen myöntämää elatustukea elatuksensa turvaamiseen, eikä Kansaneläkelaitos myönnä sitä ilman tuomioistuimen tuomiota asiassa. Näissä tapauksissa elatusvelvollinen on yleensä maksukyvytön ja täysin passiivinen, usein myös ”kadoksissa” tai ulkomailla. Oikeuskäytännössä väliaikais määräys on elatustuen saamiseksi näissä tapauksissa pyynnöstä annettu heti jutun tultua vireille elatusapuvelvollista kuulematta, koska haastaminen voi kestää hyvinkin kauan, ja sinä aikana lapsi on vailla elatusta. Lisäksi elatustukea on mahdollista saada takautuvasti vain kolmen kuukauden ajalta. Väliaikais määräyksessä on tällöin todettu, että tuomioissa määrättävässä maksuvelvollisuudessa otetaan huomioon mahdollisesti jo maksetut määrät elatusvelvollisen osoittaman elatuskyvyn mukaisesti, eikä väliaikais määräyksestä siten aiheudu menetyksiä elatusvelvolliselle. Käytännössä elatusavun määränä on näissä tapauksissa haettu elatustuen määrää, ja peruste elatustuen hakemiselle Kansaneläkelaitoksesta väliaikais määräyksen jälkeen on ollut, ettei elatusvelvollista tavoiteta. Kysymyksessä on sääntelemätön menettely, joka ei ole prosessioikeudellisesti tyydyttävä, koska vastaajaa ei ennen väliaikaisen määräyksen antamista kuulla. Toisaalta kysymyksessä ei varsinaisesti ole riitainen asia, joka kuuluisi yleisiin tuomioistuihin, vaan lapsen sosiaalietuuksia koskeva asia. Sosiaalijärjestelmän puutteet ovat kuitenkin pakottaneet tuomioistuimet miettimään asiaa lapsen riittävän elatuksen näkökulmasta.

Lakimiesliitto toivoo, että kun elatusapulakiin ollaan säätämässä mahdollisuus väliaikais määräyksen antamiseen, pohditaan samalla elatusapusäännösten tarkoituksenmukaista yhteensovittamista elatustukea koskevien säännösten kanssa.

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

Kyllä on. Lapsen edun mukaista on, että lapsenhuoltolain alaiset asiat entistä suuremmassa määrin käsitellään kunnan lapsenvalvojan luona välittömästi eron jälkeen. Silloinkin kun vanhemmat vievät asian tuomioistuimeen, sovittelumenettelyn ensisijaisuutta on korostettava.

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

-

Blåfield Eero
Suomen Lakimiesliitto – Finlands Juristförbund ry